

20.7 Het oorzakelijk object

20.7.1 Kort overzicht

Het oorzakelijk object is de tegenhanger van het direct object bij naamwoordelijke gezegden, en heeft een sterkere band met het gezegde dan het ondervindend object en het indirect object. Dezelfde constituentensoorten die de functie van onderwerp of direct object kunnen opnemen, kunnen ook de functie van oorzakelijk object opnemen, bijvoorbeeld een naamwoordelijke constituent, zoals *een menselijke taal* in (1), of een afhankelijke zin, zoals *dat het leven elk moment kan eindigen* in (2). Het oorzakelijk object komt enkel voor bij naamwoordelijke gezegden en er is maximaal één oorzakelijk object per gezegde.

- (1) Daarmee was ze ook de eerste aap die *een menselijke taal* meester was.
- (2) Wees indachtig *dat het leven elk moment kan eindigen*.

Het oorzakelijk object is als volgt te herkennen.

- Wanneer het naamwoordelijk gezegde omgezet wordt in een nominalisatie van het type 2 (Sectie 14.8.3), dan komt het oorzakelijk object, net zoals het direct object, terecht in een adpositieconstituent met *van*, zoals geïllustreerd in (3)-(4). Onderwerpen en naamwoordelijke bepalingen kunnen ook in zo'n adpositieconstituent geplaatst worden, maar ondervindende objecten en indirect objecten niet, tenzij bij één specifieke groep gezegden (zie daarvoor deze opmerking).

- (3) Ik ben *het vechten* beu!
- (4) Ik gaf er twee jaar geleden de brui aan, wegens het beu zijn *van het vechten tegen windmolens*.

- Het oorzakelijk object staat dichterbij de tweede zinspool dan ondervindende objecten, naamwoordelijke indirect objecten en naamwoordelijke bepalingen. Dat is te zien in (5)-(6). Hiervan kan enkel worden afgeweken onder invloed van het links-rechtsprincipe, het complexiteitsprincipe of een bijzondere accentuering.

- (5) Hij |is| een belangrijke maffiabaas een hele tijd *een grote som geld* schuldig |geweest|. (naamwoordelijk indirect object + naamwoordelijke bepaling + oorzakelijk object) *zelf verzonnen*
- (6) De poets die hij Gaston zou bakken, |was| hem *dat* waard ||. (ondervindend object + oorzakelijk object)

- Het oorzakelijk object en het naamwoordelijk deel van het gezegde kunnen niet samen attributief gebruikt worden.

- (7) Het museum is *een collectie van 12.000 boeken* rijk.

- (8) Het een *collectie van 12.000 boeken rijke* museum is uniek in de wereld. [uitgesloten]

20.7.2 Lees meer

20.7.2.1 Eigenschappen

Het oorzakelijk object komt uitsluitend voor bij naamwoordelijke gezegden, zoals het gezegde *op het spoor zijn* in (9) of *op het spoor komen* in (10). De constituentensoorten die als oorzakelijk object kunnen optreden, zijn in de praktijk soms beperkt door het onderhavige gezegde (zie daarover Sectie 20.7.2.2), maar in principe kunnen alle constituentensoorten die als onderwerp of als direct object kunnen verschijnen, ook als oorzakelijk object optreden, zoals bij het gezegde *gewoon zijn* in (11)-(12).

- (9) Men is een aantal kamikazes op het spoor.
(10) Ze is weer een cobra op het spoor gekomen.

(11) ik ben dat gemis al gewoon.
(12) Wij zijn gewoon dat de wereld niet rondom ons draait.

Net als de overige objecten vertoont het oorzakelijk object geen congruentie met het werkwoord van het gezegde, zoals te zien in (13)-(14), en verschijnen voornaamwoorden die dienstdoen als oorzakelijk object in de objectvorm, zoals *hem* in (15). Als beide kenmerken geen onderscheid maken tussen het onderwerp en het oorzakelijk object, kan de zin dus dubbelzinnig zijn. In (16) kan bijvoorbeeld zowel *dat* als *je* opgevat worden als onderwerp of als oorzakelijk object. Zulke dubbelzinnigheden komen ook voor bij de overige types naamwoordelijke objecten (zie Sectie 20.3-20.5).

- (13) Ik ben *de oorlog* moe.
(14) ik ben *de oorlogen* moe.

(15) Zult u *hem* de baas kunnen blijven?

(16) Het was een vreemd wezen, *dat je* toen gewaar werd. (onderwerp of oorzakelijk object)
aangepast van een Sonar-voorbeeld

Er kan maximaal één oorzakelijk object voorkomen bij een gezegde, maar eenzelfde gezegde kan naast een oorzakelijk object ook een ondervindend object bij zich hebben, zoals *waard zijn* in (17), of een indirect object, zoals *schuldig zijn* in (18), of een voorzetselobject, zoals *van plan zijn* in (19).

- (17) Blijkbaar was ik *hem geen complimentje* waard. (ondervindend object + oorzakelijk object)
(18) De hawala-bankier is nu *geld* schuldig *aan zijn medebankier in het buitenland*. (oorzakelijk object + indirect object)
(19) Was je *iets speciaals* van plan *met dat antieke voorwerp*? (oorzakelijk object + voorzetselobject)

Het is vrij eenvoudig om het oorzakelijk object te onderscheiden van het prepositioneel indirect object en het voorzetselobject, louter op basis van hun vorm. Het prepositioneel indirect object en het

voorzetselobject zijn immers steeds een adpositieconstituent of een afhankelijke zin. Secties 20.4.3 en 20.6.2.2 gaan in op het onderscheid tussen afhankelijke zinnen die fungeren als direct object en afhankelijke zinnen die fungeren als prepositioneel indirect object of voorzetselobject. Het is ook eenvoudig het oorzakelijk object van het direct object te onderscheiden: is het gezegde werkwoordelijk, dan gaat het om een direct object. Is het gezegde naamwoordelijk, dan gaat het om een oorzakelijk object. Om het werkwoordelijk gezegde van het naamwoordelijk gezegde te onderscheiden, zie Sectie 20.1.

Het oorzakelijk object vertoont in principe dezelfde eigenschappen als het direct object. Eén eigenschap van het direct object is echter in de praktijk nooit toepasbaar op het oorzakelijk object, namelijk de eigenschap dat het direct object bij passivering van het gezegde steeds de functie van onderwerp moet opnemen, als het gezegde passivering toelaat. Geen enkel naamwoordelijk gezegde dat met een oorzakelijk object voorkomt, laat immers passivering toe.

De overige drie eigenschappen van het direct object zijn wel toepasbaar op het oorzakelijk object. De eerste eigenschap heeft het oorzakelijk object niet alleen gemeen met het direct object, maar ook met alle andere naamwoordelijke objecten. De tweede eigenschap onderscheidt het oorzakelijk object van het ondervindend object en het naamwoordelijke indirect object, maar niet van de naamwoordelijke bepaling. De derde eigenschap onderscheidt het oorzakelijk object van het ondervindend object, het naamwoordelijke indirect object en de naamwoordelijke bepaling. Tot slot vertoont het oorzakelijk object nog een vierde, originele eigenschap die het onderscheidt van bepalingen binnen een adjectivische of naamwoordelijke constituent.

De eerste eigenschap stelt dat het oorzakelijk object, net zoals de overige naamwoordelijke objecten, het antwoord kan vormen op de vraag *Wie of wat [gezegde] + [onderwerp]*? Dat wordt getoond in (20)-(21). Dit geldt niet voor de naamwoordelijke bepalingen, zoals *vorige week* in (22)-(23).

- (20) Ik ben *mijn sleutels* kwijt. (oorzakelijk object)
- (21) Wat bent u kwijt? *Mijn sleutels*.

- (22) Hij was *vorige week* jarig. (naamwoordelijke bepaling)
- (23) Wat/wie was hij jarig? *Vorige week*. [uitgesloten]

De tweede eigenschap van het oorzakelijk object is dat het bij nominalisaties van type 2 verschijnt in een adpositieconstituent met het voorzetsel *van*, zoals geïllustreerd in (24)-(25). Dit is ook mogelijk bij het onderwerp, zie (26)-(27), of bij voorzetselobjecten met *van*, zie (28)-(29), of bij een aantal naamwoordelijke bepalingen, zie 0-(31). Het is echter niet mogelijk bij het ondervindend object, zie (32)-(33), of bij het indirect object, zie (34)-(35), met één uitzondering (zie daarvoor deze opmerking).

- (24) Hoe eerder je *eventuele gevaren en mogelijkheden* gewaar was, hoe veiliger je was. (oorzakelijk object) *Google*
- (25) Wij zouden het gevoel van verlangen willen omschrijven als een heerlijk gewaar worden *van nieuwe mogelijkheden*.

- (26) *Je dochter* is ziek. (onderwerp)
- (27) Fijn dat je veel van de opvang tijdens het ziek zijn *van je dochter* zelf hebt kunnen doen.

- (28) Hij was onkundig *van de Japanse langeafstandstorpedo*. (voorzetselobject) *zelf verzonnen naar analogie met de onderstaande zin*

- (29) Naast deze onvoldoende luchtsteun werden zijn mogelijkheden tot een goede uitvoering van zijn taak nog door andere factoren bemoeilijkt, zoals het onkundig zijn *van de Japanse langeafstandstorpedo*. *Google*
- (30) *Vorige week* werd ik ziek en moest ik antibiotica slikken. (naamwoordelijke bepaling)
- (31) Mijn ziek worden *van vorige week* werd me niet in dank afgenomen door mijn baas. *zelf verzonnen naar analogie met de bovenstaande zin*
- (32) Harde, stoeve klanken zijn *ons* aangenaam. (ondervindend object)
- (33) Het aangenaam zijn *van ons* door harde, stoeve klanken verbaasde hen ten zeerste [uitgesloten].
- (34) Zijn plannen werden gedwarsboomd door een congres dat *hem* redelijk vijandig gezind was. (indirect object)
- (35) Het vijandig gezind zijn *van hem* door het congres dwarsboomde zijn plannen. [uitgesloten]

De derde eigenschap van het oorzakelijk object stelt dat het een sterkere band heeft met het gezegde dan het ondervindend object, het naamwoordelijk indirect object en de naamwoordelijke bepaling. Volgens het inherentieprincipe staat het dan ook dichterbij de tweede zinspool, zoals te zien in (36)-(38). Enkel onder invloed van het links-rechtsprincipe of het complexiteitsprincipe of als er een speciale accentuering gebruikt wordt, kan hiervan afgeweken worden.

- (36) Eén manier om ervoor te zorgen |dat| dergelijke minuscule aankopen de handelaar *de moeite* waard |zijn|, is een bepaald bedrag op te slaan in een online rekening. (ondervindend object + oorzakelijk object) *aangepast van een voorbeeld in Sonar*
- (37) We |zijn| die fans *deze revanche* verschuldigd ||. (naamwoordelijk indirect object + oorzakelijk object) *aangepast van een voorbeeld in Sonar*
- (38) |Mocht| je nou een keer *een wachtwoord* kwijt |zijn|, dan kun je het hier terugvinden! (naamwoordelijke bepaling + oorzakelijk object) *Google*

Tot slot lijkt een oorzakelijk object wel eens op een naamwoordelijke bepaling bij het naamwoordelijk deel van het gezegde. Vergelijk bijvoorbeeld (39) met (42) en (45). De vierde eigenschap van het oorzakelijk object stelt echter dat het nooit samen met het naamwoordelijk deel van het gezegde attributief gebruikt kan worden, zoals te zien in (43)-(44) en (46)-(47). Bij naamwoordelijke bepalingen is dat natuurlijk wel mogelijk, zoals getoond in (40)-(41). Opgelet: een zin als (47) is wel mogelijk wanneer *dat* een andere referent heeft dan *de raap*, en de spreker bedoelt dat hij of zij de referent van *dat* wel zou willen ruilen tegen een raap van 200 euro. In dat geval vormt *een raap van 200 euro* het oorzakelijk object in (47).

- (39) De vloedgolf was *160 meter* hoog. (naamwoordelijke bepaling bij *hoog*)
- (40) Dat is een *160 meter* hoge vloedgolf.
- (41) Dat is een vloedgolf van *160 meter* hoog.
- (42) De Brazilianen zijn *de corruptie* zat. (oorzakelijk object)
- (43) Dat is een *de corruptie* zatte Braziliaan. [uitgesloten]
- (44) Dat is een Braziliaan van *de corruptie* zat. [uitgesloten]

- (45) De raap is *200 euro* waard. (oorzakelijk object)
- (46) Dat is een *200 euro* waarde raap. [uitgesloten]
- (47) Dat is een raap van *200 euro* waard. [uitgesloten]

Specialistische noot

Vormt het oorzakelijk object samen met het naamwoordelijk deel van het gezegde een zinsdeel?

Men zou kunnen stellen dat deze laatste eigenschap een gevolg is van het feit dat het oorzakelijk object een apart zinsdeel op zich is, en niet samen met het naamwoordelijk deel van het gezegde één enkel zinsdeel vormt. Als het effectief om twee afzonderlijke zinsdelen gaat, zou het onmogelijk moeten zijn ze samen op de eerste zinsplaats te plaatsen, zoals gebeurt in (i)-(ii). Hierover bestaat echter onenigheid onder taalkundigen. Sommigen beweren dat zinnen zoals (i)-(ii) wel degelijk aanvaardbaar zijn, en dat het oorzakelijk object dus wel samen met het naamwoordelijk deel van het gezegde een zinsdeel vormt. Anderen zijn het daarmee oneens. Ook over de geldigheid van deze eenzinsdeelproef bestaat overigens ook discussie. Hoe dan ook komen zinnen als (i)-(ii) in het reële taalgebruik zelden tot nooit voor.

- (i) *De discussie beu was Arron.* *aangepast van Sonar*
- (ii) *Mijn geld kwijt ben ik.* *aangepast van Sonar*

Literatuur: Paardekooper (1971: 183–184), van der Horst (1995: 75–77), Klooster (2001: 148), Van de Velde (2009: 53, 61–63)

20.7.2.2 Soorten constituenten als oorzakelijk object

Dezelfde constituentensoorten die als direct object of als onderwerp kunnen optreden, kunnen ook als oorzakelijk object gebruikt worden. Het gaat om naamwoordelijke constituenten, zoals *iets geweldigs* in (48) en afhankelijke zinnen, zoals geïllustreerd in (49)-(50). Enkel bij gezegden die een waardering uitdrukken, is het mogelijk dat een bijwoordelijke constituent of een adpositieconstituent de functie van oorzakelijk object opneemt. Voorbeelden daarvan worden gegeven in (51)-(52).

- (48) We zijn *iets geweldigs* op het spoor.
- (49) De commissie is voornemens *om op drie niveaus onderzoek te doen*.
- (50) Ik ben gewoon *dat ze me aanvallen*.

- (51) Je kan buxus op oneindig veel manier snoeien, ook al ben je alleen *rechthoekig* gewoon.
zelf verzonnen
- (52) Waar wil je verstoppertje spelen? Ik ben *in de tuin* beu. *zelf verzonnen*

Dit betekent dat ook nominalisaties van type 1 (zie Sectie 14.8.2), type 2 (zie Sectie 14.8.3), en type 3 (zie Sectie 14.8.4), als oorzakelijk object kunnen voorkomen, zoals respectievelijk geïllustreerd in (53)-(55).

- (53) Ik ben *je gehuil* beu. (nominalisatie van type 1)
- (54) Na 13 jaar Humo is de Coninck *het interviewen van bekende Vlamingen* beu. (nominalisatie van type 2)
- (55) Ik ben *die pillen slikken* beu. (nominalisatie van type 3)

Als het oorzakelijk object de vorm aanneemt van een afhankelijke zin die achter de tweede zinspool staat, wordt het vaak voorafgegaan door een voorlopig oorzakelijk object, zoals geïllustreerd in (56)-(57). In zulke zinnen noemen we *het* 'het voorlopig oorzakelijk object' en de afhankelijke zin 'het eigenlijke oorzakelijk object'.

- (56) Ik ben *het* zat om altijd aardappelen te koken.
- (57) De buurtbewoners zijn *het* moe dat de chauffeurs uit sympathie claxonneren naar de jongeman.

Hierbij geldt, net als bij het voorlopig direct object, dat er variatie bestaat tussen de gezegden in het gebruik van een voorlopig oorzakelijk object. Een eerste groep gezegden wordt steeds met een voorlopig oorzakelijk object gebruikt in de standaardtaal, zoals *beu zijn* in (58)-(59). Een tweede groep gezegden lijkt uitsluitend zonder voorlopig oorzakelijk object voor te komen, zoals *voornemens zijn* in (60)-(61). Tot slot is er een derde groep gezegden die zowel met als zonder voorlopig oorzakelijk object voorkomen, zoals *bewust zijn* in (62)-(63). Het is tot dusver niet precies in kaart gebracht welke gezegden tot welke groep behoren, of welke gezegden uit de laatste groep een voorkeur hebben voor de vorm met of zonder voorlopig oorzakelijk object.

- (58) Ik ben *het* beu dat iedereen zich met mijn leven bemoeit.
- (59) Ik ben beu dat iedereen zich met mijn leven bemoeit. [uitgesloten]

- (60) Bent u *het* voornemens dat te doen? [uitgesloten]
- (61) Bent u voornemens dat te doen?

- (62) De internationale gemeenschap is *het* zich bewust dat terrorisme met geweld alleen niet is te verslaan.
- (63) De internationale gemeenschap is zich bewust dat terrorisme met geweld alleen niet is te verslaan.

Specialistische noot

Zijn er werkelijk gezegden die altijd of nooit met een voorlopig oorzakelijk object voorkomen?

Ook hier geldt hetzelfde als bij het direct object. Het is weliswaar vaak mogelijk een voorbeeld te vinden in natuurlijk taalgebruik waarbij een gezegde dat normaal enkel met een voorlopig oorzakelijk object kan voorkomen, toch zonder oorzakelijk object gebruikt wordt, of omgekeerd. Zo'n voorbeeld is te vinden in (iii). De status van voorbeelden als (iii) is echter twijfelachtig.

- (iii) De mensen zijn beu *dat er met hun voeten wordt gerammeld*. [twijfelachtig]

Literatuur: Broekhuis & Corver (2013: 645–647, 660–661, 675–678, 723–725)

Een aantal naamwoordelijke gezegden met oorzakelijk object is zich aan het ontwikkelen tot vaste uitdrukkingen. Zo lijkt het gezegde *bijster zijn/raken* bijna uitsluitend voor te komen met *het spoor, het pad, de weg* en enkele bijna-synoniemen als oorzakelijk object. Dat is te zien in (64)-(65). Bij het gezegde *niet zeker zijn* lijkt dan weer enkel *mijn, haar, zijn, ... leven* en *mijn, haar, zijn, ... baan* voor te komen als oorzakelijk object, zie (66)-(67).

(64) We zijn het spoor bijster geraakt.

(65) Veel partijen zijn hun oorspronkelijke pad bijster.

(66) Want als ze zouden ontdekken dat ik uit Venetië kwam, waar de pest heerste, was ik mijn leven niet zeker.

(67) Ook babysitters zijn hun baan niet zeker.

Bij sommige gezegden kan dezelfde participant in de handeling zowel uitgedrukt worden in een oorzakelijk object als in een voorzetselobject: zie daarover Sectie 2.6.2.1.

Specialistische noot

Hieronder staat een lijst met de meest gebruikelijke naamwoordelijke gezegden die voorkomen met een oorzakelijk object.

Gezegden met een naamwoordelijke constituent als het naamwoordelijk deel van het gezegde

de baas zijn
meester zijn

Gezegden met een adjectivische constituent als het naamwoordelijk deel van het gezegde

gewoon/gewend zijn
beu zijn
zich bewust zijn
bijster zijn
deelachtig zijn
gewaar zijn
indachtig zijn
kwijt zijn
machtig zijn
moe zijn
niet zeker zijn
rijk zijn
schuldig zijn
verschuldigd zijn
waard zijn
zat zijn

Gezegden met een voorzetselconstituent als het naamwoordelijk deel van het gezegde

van plan zijn
van zins zijn
op het spoor zijn

Gezegden met een bijwoordelijke constituent als het naamwoordelijk deel van het gezegde

voornemens zijn

20.7.3 Referenties

Klooster, W. 2001. *Grammatica van het hedendaags Nederlands: een volledig overzicht*. Den Haag: Sdu.